

İrfan Yiğit

<https://orcid.org/0000-0002-7265-1991>

Assistant Professor, Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education / Department of Music Education Istanbul, Turkey, irfan.yigit@izu.edu.tr,

Atıf Künyesi | Citation Info

Yiğit, İ. (2023). Son Dönem Edebiyatı ve Neşriyatında Tanbûrî Cemil Bey ve Eserleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 1607-1640.

Son Dönem Edebiyatı ve Neşriyatında Tanbûrî Cemil Bey ve Eserleri

Öz

Türk Müsîkîsinin temel taşı olan sanatçıların en önemlilerinden birisi de Tanbûrî Cemil Bey'dir. Tanbûrî Cemil Bey Türk Müsîkî Aletlerinde ilk büyük virtüöz ve özellikle aynı zamanda Türk Müsîkîsi tarihinde yeni bir devri açan büyük bir sanatçıdır. Tanbûrî Cemil Bey hakkında Türk Müsîkîsindeki önemli yerine binaen birçok kişi biyografiler, romanlar, şiirler, albüm gibi çalışmalar yapmıştır. Romanlarda, şiirlerde, bestelerde, güftelerde adı geçmiştir. Özellikle roman ve şiir tarzında eserlerden bizzat Tanbûrî Cemil Bey için yazılanları vardır. Bu çalışmamızı yapılan çalışmalardan farklı kılan özellik ise, Tanbûrî Cemil Bey ile ilgili son dönem edebiyatında hangi edebi eserlerin içerisinde Tanbûrî Cemil Beyden bahsedildiği, hangi romanlarda, şiirlerde Tanbûrî Cemil Bey anlatıldığı ya da hangilerinin Tanbûrî Cemil Bey için yazıldığıdır. Son dönem edebi eserler incelenmiş, tespitler yapılmış ve bu çalışma ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanbûrî Cemil, Tanbur, Türk Müsîkîsi, Virtüöz, Edebiyat, Neşriyat

Tanbûrî Cemil Bey and His Works in Recent Literature and Publications

Abstract

One of the most important artists who are the cornerstone of Turkish Music is Tanbûrî Cemil Bey. He is the first great virtuoso in Turkish Musical Instruments and, at the same time, a great artist who opened a new era in the history of Turkish Music, in particular. Many people have written biographies, novels, poems and albums about Tanbûrî Cemil Bey, considering his essential/important place in

Turkish Music. His name is mentioned in novels, poems, compositions and lyrics. There are works, especially in genre of novels and poems, written for Tanbûrî Cemil Bey himself. What makes this study different from other studies is that in the recent literature about Tanbûrî Cemil Bey, in which literary works Tanbûrî Cemil Bey was mentioned, in which novels and poems Tanbûrî Cemil Bey was described/told or which ones were written for Recent literary works were examined, determinations were made, and this study has emerged.

Keywords: *Tanbûrî Cemil, Tanbur, Turkish Music, Virtuoso, Literature, Publication*

Giriş

Her millet derin hususiyetini en çok mûsikîsinde belli eder. Türküleri, şarkıları ve marşları ile bir milletin ne derece hassas ne derece âşık ne derece cengâver olduğu kolayca ve doğruca tahmin edilebilir. Türk milletini gerçekten anlamak kavramak ve sevmek için onun mûsikî dünyasına eğilmek ilk şarttır (Sönmez, 1969, s. 5).

Osmanlı mûsikî üstatları tanbura çok rağbet etmişlerdir. Garp mûsikîsi için piyano ne ise tanburunda bizim mûsikîmiz için o olduğunu hatta mûsikîmize “Tanbur Mûsikîsi” denilebileceği söylenmektedir. Mûsikîyi daha iyi anlamak için mûsikî tarih ve edebiyatını iyi bilmek gerekir (Çorlu, 1964, s. 346). Her iki sanatta belagat ve ahenge dayanır. Şarkı söylemek bir edebi manzumeyi mûsikî ile ifade etmektir (Bara, 1956, s. 264). Mûsikî- edebiyat ilişkisini anlamak içinde Tanbûrî Cemil Bey gibi örnek şahsiyetlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Merhum Tanbûrî Cemil, son yüzyıl Türk Mûsikîsinin ancak Dedelerle, Seyyid Nuhlarla, Hafız Postlarla karşılaştırılabilecek bir “dehâ” sıdır (Ulunay, 1967).

Tanbûrî Cemil Bey’in yaşadığı zaman aralığı (d.1872-ö.1916) Osmanlı’nın son dönemleridir. Batılılaşmanın, Tanzimat’ın etkisiyle zirve yaptığı, halkın uyum sağlamak adına kültürel değerlerini, müziğini, edebiyatını yeniden tasarladığı dönemleri kapsamaktadır. 1839 yılında başlayan Tanzimat döneminin sonlarına doğru 1873 yılında doğan Tanbûrî Cemil Bey, 1896 yılında başlayan ve 1901 yılında sona eren Servet-i Fünuncular’ı ve 1909-1912 yılları arasındaki edebiyat akımı olan Fecr-i Âtîciler’i görmüş bu dönemleri yaşamıştır. Tanbûrî Cemil’in hayatı üç dönemin sanatta, edebiyatta bırakmış olduğu etkileri görme açısından da önemlidir.

1908 Meşrutiyetini müteakip, birdenbire baş gösteren geniş ölçüdeki müzik hareketi, memleketimizde yeni bir sanat, zevk ve anlayışının doğması ile sonuçlandı. Hatta başka sanat alanlarında da bu tür çalışmalar görülmeye başladı. Türkiye’de sık sık resim sergilerinin açıldığı, tiyatro reformunun başladığı bu devirde zengin ve sürekli müzik manifestoları da tertip edilmiş ve bu türlü toplantılara ilk olarak Meşrutiyetle beraber “konser” adı verilmişti. Vaktiyle Avrupa da “akademi” diye vasıflandırılmış olan bu çeşit uzun müzik toplantılarında,

memleketimizde 7-8 saat süren programlar sabırla ve metanetle tatbik edilmiştir. Bu programlar da o zamanlar Türk ve Avrupa müziğinin tanınmış şahsiyetlerinden bulunan Tanbûrî Cemil'in ve Macaristanlı Piyanist Hegyei'inin ile yan yana yer alması konserlerin önemini büsbütün artırmıştır. O devrin Türkiye'sinde klasik Türk Müziği'nin hakiki reformatörü olan Tanbûrî Cemil, Tanzimat'ın ardından devam eden romantik anlayışın en tipik ve en ilginç şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Tanbûrî Cemil bir yandan eski tek sesli müziğin, diğer yandan Tanzimat'ın getirdiği yeni anlayış ve yeni mûsikînin birbirine tamamen zıt üç köşeli etki alanında çok ilginç bir terkibe varmıştır (Altar, 1965, s. 100). Tanbûrî Cemil Bey'in Batı mûsikîsi ile irtibatını, tanışmasını saray muhitinde Burhaneddin Efendi, Abdürrahim Efendi, Tefvîk Efendi gibi şehzadeler, Şerif Ali Haydar Paşazade, Damat Mecit Bey ve kardeşi Şerif Muhiddin bey, Damat Fahir bey gibi aristokrat simalar geniş ölçüde sebep olmuşlardır (Rit, 1967, s. 6).

Batı müziğine olan alakası saray ve aristokrat kesimde büyük bir saygı ve muhabbet görmesine neden olmuştur. Batı müziğinde meşhur olan müzisyenlerle tanışıyordu. Şerif Ali Haydar Paşa vasıtasıyla Piyanist Godowsky ile tanışmıştır. Bu mûsikîdeki maharetin kaybolmaması için kayıtlar alınmıştır. Klasik Türk Müziği tarihinin önemli ilk sesli kayıtları Taburi Cemil Bey'e ait olan taş plaklardır. "Orfeon Records Tanbûrî Cemil Bey tarafından..." diye başlayan cızırtılı plakları dinlememiş Klasik Türk Müziği sevdalısı hemen hemen yok gibidir (Kaynarca, t.y.) Bu kadar önemli bir sanat dalının edebiyat ile iç içe olması kaçınılmaz bir durumdur.

"Mûsikî, tavr-ı şiidir" (Tanrıkorur, 1966b, s. 103) sözü Tanbur Cemil Bey'e aittir. Bu söz mûsikî edebiyat ilişkisini anlatma açısından kısa ama çok derin bir anlam içermektedir. Ayrıca bir başka yerde söylemiş olduğu "Mûsikî şiirin ifade edemediği hisleri ifade eden bir şiidir. Mûsikî insan ruhunun lisanıdır. Mûsikî Tanrı sesidir" (Sönmez, 1969, s. 7) sözü de Mûsikî edebiyat ilişkisini anlatan en güzel cümlelerden birisidir.

1.Hayatı

Tanbûrî Cemil, Silistre Vâlisi Mehmed Paşa'nın ihtimamla yetiştirdiği evlatlığı ve Sadrazam Hüsrev Paşa'nın ölümüne kadar kethüdası olan Mustafa Reşid Efendi'nin torunu ve (Tahran Elçisi) Tefvîk Bey'in oğludur. Mustafa Reşid Efendi'nin iki oğlu vardır: Tefvîk Bey, Refik Bey. Bu iki kardeşinde dörder çocukları vardır. Cemil, Tefvîk Bey'in çocuklarının en küçüğüdür (Kemal, 1958, s. 117). 1873'te İstanbul'da Molla Gürani'de doğmuştur (Cemil, 2016, s. 57) Üç yaşındayken 1876 yılında babasının vefat etmesi nedeniyle amcası Refik Bey'in koruması altında ilköğrenimini mahalle okulunda tamamlamıştır (Özcan, 1993). İlk tahsilini

validesi Zihniyar Hanım'dan alarak bilahare resmi ve hususi mekteplerde okuyup Mülkiye Mektebine girmiş ise de asabi rahatsızlığı yüzünden muvaffak olamamıştır. Kendi kendine çalışarak ve hususi dersler alarak Fransızca öğrenmiştir (Ediboğlu, 1962, s. 18). Cemil Bey bundan sonra Hariciye Nezareti Umumî Şehbenderlik kalemine memur edilmiş fakat uzun müddet kalamayarak istifa etmiştir. Tamburi Cemil, 1901 de 28 yaşındayken Defter-i Hakani Müdürlerinden Nazif beyin kızı Şerife Saide hanımla evlenmiştir. Saide hanım 1902 senesinde Mesud Cemil'i dünyaya getirdi (Rit, 1967, s. 6).

Kendisini tamamen sanata vererek bu harika-i hilkat o, ölümsüz mûsikî eserlerini işte bu devreden sonra sanata kazandırmıştır. Yaratıcının kendisine bahşettiği üstün yetenek kudretiyle, eline aldığı her sazı dile getiren Tanbûrî Cemil Bey, saz çalmaktaki maharetini dehâ mertebesine yükseltmiştir. Başlı başına bir tavır sahibi olan sanatkâr tam manasıyla bir "Ekol" sahibidir. Saz çalmakta erişilmez bir konuma yükselmiş olan Cemil Bey, aynı zamanda hassas ve kuvvetli bir bestekârdı. Bilhassa saz eserlerinde gösterdiği incelik ve kıvraklık dinleyicileri başka âlemlere sürükleyecek kadar daima değişen bir tazelik arz eder. Her biri bir şaheser olan bu mûsikî abideleri birer nefise-i sanattır. Bu kadar muhteşem bir sanata sahip olan Tanbûrî Cemil Bey, maalesef genç yaşının en verimli zamanında amansız bir illetin pençesinden kurtulamamıştır. Umûmî Harp esnasında bir ara askere alınmak isteniyor, fakat iki yıldır akciğerlerinden ciddi şekilde hasta olduğu anlaşılınca bundan vaz geçilmiştir. Hatta bir ara İttihat ve Terakki Merkezi Umûmîsi'nin kendisini tedavi edilmesi için İsviçre'ye göndermek istediğini, fakat "Ben yabancı memleketlerde tecennün ederim" diyerek reddettiği Yahya Kemal tarafından söylenmektedir. Aslında içki içmesinin yasaklanmasından endişe ettiği için İsviçre'ye gitmek istemeyen Cemil Bey demiş ki: "Eğer bana iyilik yapmak istiyorlarsa, Büyüka'da bir ev tutsunlar oraya yerleşeyim" dediği, fakat bu isteği yerine getirilememiştir (Ayvazoğlu, 2013, s. 340). 29 Temmuz 1916 tarihinde vefat ederek Merkez Efendi kabristanına defnedilmiştir (Rona, 1970). 43 yaşında vefat ettiğinde cenaze merasimine mahalle bekçisi dâhil 13 kişi katılmıştır (Celal, t.y.). Merasime katılanlar Rauf Yekta Bey, Muzıka-yı Hümâyûn Müdürü Viyolonselci Cemil Bey, Tanbûrî ve ressam Tahsin Bey, Hafız Âşir Efendi, Zekai Dedezaade Hâfız Ahmet Efendi, Hanende Zeki Bey, Udi Şevki Bey ve merhumun bazı akrabalarıdır (Ayvazoğlu, 2013, s. 31).

2.Sazına Bülbül Konan Tanbûrî Cemil Bey ve Hayvan Sevgisi

Gül ve Bülbül Edebiyat da aşkın en önemli sembollerindendir. Bülbül şiir ve mûsikînin ortak kahramanlarıdır. Klasik şiirimizde gül-bülbül hikâyesini eşsiz mısralarla anlatan şairlerin eserlerini avazlarıyla ve sazıyla bülbül sesli sanatkârlar icra ettiler. Eskiden saz çalmakta

mahareti olanları “Sazına bülbül kondurmuş” deyimi ile methederlermiş. R. Cevad Ulunay’da bir hatırasında Tanbur Cemil Bey’in bülbülleri susturmasına şahitlik etmiştir (Alvan & Alvan, 2016, s. 74). Aynı içerikte bir anekdot da Beşir Ayvazoğlu’nun Ateş Deniz’i romanında Leyla Hikmet Hanım’ın günlüklerinden birisinde anlatılmaktadır (Ayvazoğlu, 2013, s. 92):

Tanbûrî Cemil Bey bir gün dostlarına bahçede tanbur çalıyordu. Bir bülbül feryâd ederek yakına geldi. Cemil bekledi. Bülbül! sustu; sonra Cemil Beyle birlikte civardaki Babaç bülbüllerini susturacak şiddette tekrar öttü. Allah'ım, o ne dem çekişti. Bu, saz söz değil; insanoğluyula tabiatın amansız bir savaşıydı. O çalıyor bülbül söylüyor, çırpınıyor, çıldırıyordu. Bu sefer tambur durdu. Bülbülün feryadı başımızın üstündeydi. Ömer'in elini sıktım, ona bülbülün alt dallara indiğini, bize yaklaştığını anlatmak istiyordum. Cemil kendinden geçmiş, sanki bülbüle pes ettirmeye azmetmiş bir kudretle çatıyordu. Birden, ağaçtan havuzun kenarına bir cisim düştü. Ben evvela yaprak sandım. Fakat dikkat edince gözlerime inanamadım: Hepimiz donduk kaldık. Yere düşen bülbül son kudretini sarf ederek, kıvrılarak, dönerek yerde şakiyordu. Cemil devam ediyordu. Bülbül son bir feryâd kopardı ve tanburun sapına kondu. Allah! diye bağırışım. Cemil sazı bıraktı. Ben onun ellerini öpmek için yaklaştığımda gözyaşlarıyla yüzünün sırlıslıkam olduğunu fark ettim."

Türkan Alvan, M. Hakan Alvan, *Saz ve Söz Meclisi Şiir ve Mûsikî Medeniyetimiz* isimli kitapta Tanbûrî Cemil Bey’in hayvan sevgisi konusunda bilgiler vermişlerdir. Tanbûrî Cemil Bey’in Hayvan Sevgisi mûsikîşinaslar arasında dillere destan olmuştur. Özellikle kedilere karşı aşırı bir ilgisi vardır. İnsanlara karşı ilgisiz, ev halkına dahi çok ciddi, hatta asık suratlı olan Cemil Bey; kedileriyle meşgulken neşelenir, oğlu Mes’ud Cemil’e kedi severliğin inceliklerini öğretirdi. Tanbûrî Cemil Bey’in özellikle sokak kedileri konusundaki hassasiyetlerinden bahsedilmektedir. Tanbûrî Cemil Bey’e göre cins kedileri hayvan sevmeyenler alırlardı. Kedilerin nankör ve riyakâr olduğunu söyleyenlere çok kızar ve üzülmüdü. Kedilerin her birine isim bulmak için yüzlerini, huylarını uzun uzun inceler, isim bulduğu kedilere bu isimleri öğretmek için bıkmadan uğraşır. Oğlu Mes’ud Cemil Bey babası ile aralarında resmi bir ilişki olduğunu ve bu ilişkiyi sıcak bir muhabbete kediler sayesinde çevirdiklerini anlatmaktadır. Mes’ud Cemil’in kedilerle ünsiyeti çocukluğuna kadar uzanır. Mes’ud Cemil’in özellikle kedilere dair yazdığı öyküler kendisini başarılı bir yazar yapmıştır (Alvan & Alvan, 2016, s. 124-124).

3.Mûsikî Öğrenimi

Molla Gürani’de dünyaya gelen Tanbûrî Cemil Bey’in oğlu Mes’ud Cemil’in aktardığına göre çocukluk döneminde mûsikîde harika bir çocuk vasıflarını gösterdiği anlaşılmaktadır

(Cemil, 2016, s. 49) Çocukluk döneminde iken mütehallik [huy edinmek] olduğu harikulade mûsikî yeteneğinin emarelerini göstermeğe başlamış, bu zamandaki bütün çocukça oyunları ve eğlenceleri eve gelen misafirlerin çekme potinlerinden çıkardığı lastiklerle yahut içine derece derece su doldurulmuş bardaklarla çalgı çalmağa uğraşıyordu. Biraz daha büyüdükten sonra ailesinin mâni olmasına rağmen amatör bir Tanbûrî olan Lenber ağanın kendisinden sakladığı tanburla gizli gizli çalışmağa başlamıştı (Akçay, 1993). Taburla ilk karşılaşmasını Mes'ud Cemil, “Tanbûrî Cemil’in hayatı” isimli eserinde de Anbarlı’da ki çiftlikte çiftlik adamlarından birisi olan Lenber Ağa vasıtasıyla olduğunu aktarmaktadır. Silivrili Lenber Ağa çiftlikte tanbur çaldığında Cemil, çaktırmadan onu dinliyor Lenber Ağa uzaklaşınca hemen tanburu alıyor, inceliyor, perdelerine basmaya çalışıyordu (Ayvazoğlu, 2013, s. 116, 156).

Mûsikîde ilk bilgilerini ağabeyi Ahmed Bey’den edindi. Kemanî Aleksan ağadan Hamparsum ve Batı notasını öğrendi. On beş yaşında iken tanbura başladı ve iki yıl gibi kısa bir sürede kendisini tanıtmayı başardı. Bu arada Tanbûrî Ali Efendi ile tanıştı. Tanışma hikâyesi de şöyledir:

“Şehremini Mazhar Paşa mûsikî ve işrete meraklı birisiymiş. Cemil Bey’in çok iyi tanbur çaldığını duyunca amcazadesi Mahmud Bey’e haber göndererek ikisini konağa davet etmiş. Babası Refik Bey’in yaptığı gibi Cemil Bey’i işret sofralarından uzak tutmaya çalışan Mahmud Bey’in canı sıkılmış. Fakat koskoca paşayı reddedebilir mi? Davetliler arasında meşhur Tanbûrî Ali Efendi de var imiş. Ali Efendi Cemil Bey’i dinlerken hayretler içinde kalmış ama yüzünde zerre kadar kıskançlık ifadesi yokmuş. Bilakis sonuna kadar büyük bir hayranlıkla dinlediği Cemil Bey’in yüzünü heyecandan titreyen elleriyle okşayıp alından öptükten sonra demiş ki: “Evladım, bunca senedir çaldığım bu sazı biraz olsun yendiğimi zannederdim, yanılmışım. Seni dinledikten sonra bu saz bana haramdır” (Ayvazoğlu, 2013, s. 93).

Tanbûrî Cemil Bey, Tanbûrî Ali Efendi’den genel mûsikî bilgileri ile klasik mektebin esas karakterine ait incelikleri öğrendi. Yirmi yaşına doğru kemençe, lavta ve viyolonselde de virtüözlüğünü kabul ettirdi (Özcan, 1993, s. 326).

Tanbûrî Cemil Bey’in ailesinde kendi dönemine kadar mûsikî ile meşgul olanlar olmuştur. Annesi Zihniyar Hanım Adile Sultan sarayda Lavta çalmaktaydı (Ak, 2009, s. 152) Ağabeyi Ahmet Bey, kardeşi meşhur oluncaya kadar, eski usulde tanbur çalan üstatlardandı. Ayrıca Ud, Lavta, Keman çalardı. Diğer ağabeyi Reşad Bey Bektaşî takımından meczup bir derviş olduğu söylenirdi. Aslında bu ağabeyi halk şairi tarzında bir şahsiyet idi (Ayvazoğlu, 2013, s. 172). Ablası Beyhan Hanım’ın iki oğlundan büyüğü Tanbûrî Hikmet Bey, küçüğü ise Kemençe çalan Tefvik beydir. Eşi Saide Hanım’ın annesi Eflaknur Hanım da Adile Sultan sarayındaki Bando

takımında Trombon, aileden bu kuşaktan olanlarının çoğu Piyano çalardı. Saide Hanım'ın dayısı Said Bey de mûsikîşinastı İsfahan makamından bir peşrev bestelemiştir (Cemil, 2016, s. 85). O zamanların iyi İstanbul evlerinde mûsikîyi görgülü bir insan olmanın gerekleri içinde sayarak sevenler pek çoktu. Tanbûrî Cemil'in kendi evinde de amcasının evinde hatta Tanzimat'tan evvel üçüncü Selim ve İkinci Mahmud zamanından beri yerleşen bu gelenek, bütün aile çocuklarını umumi kültürlerinin bir parçası olarak mûsikîye sevk etmiş, en gençleri olan Cemil de bu gelenek ve görenekten bol bol ve küçük yaşından itibaren şüphesiz beslenmişti (Cemil, 2016, s. 87).

Tanbur da yayı ilk defa kullanan Tanbûrî Cemil Beydir. Yani yaylı tanburun mucidi Cemil Bey'dir. Hacı Arif Bey, Giriftzen Asım Bey, Musa Süreyya, Udi Nevres gibi döneminin büyük üstatlarıyla çalmakla kalmamış Godowski ve Hegyei gibi ünlü piyano virtüözleri ile de tanışmıştır. Kendinden sonra gelen sanatçılara örnek olmuş bir üstattır. Türk Müziği ile alaturkanın usulüne de bağlıdır. Cemil Bey, Türk Mûsikîsinde alaturka -alafranga ikiliğini ruhunda eritip birliğe ermiştir (Yücel, 1950, s. 2).

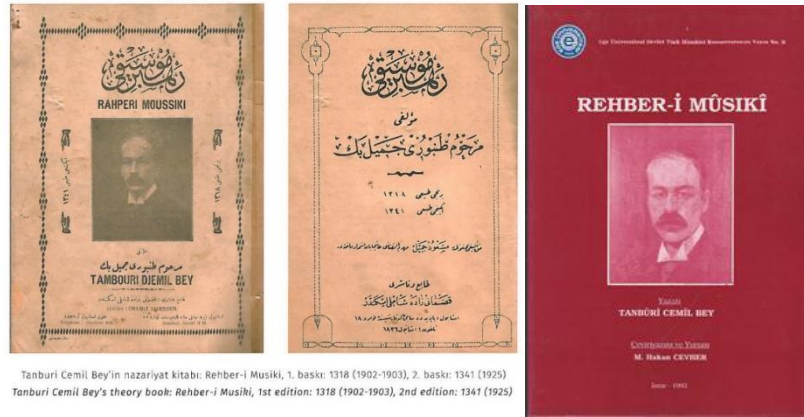
Kendine has icra biçimleri ile klasik Batı müziğini birbirine yakınlaştırmış, yani gelenekten yepyeni şeyler çıkarmıştır. Yenilikçi öncü bir sanatçıdır. Döneminde çok tanınmış, sevilmiş, padişahların huzurunda çalışmış, veliahtlara, sultanlara ders vermiştir. Ama içine kapanık yapısı, prensiplerine bağlılığı ve sert kişiliği ile giderek yalnızlaşmış, 43 yaşında öldüğünde cenazesine mahalle bekçisi dâhil 13 kişi katılmıştır. Eski tanbur usulünü devam ettirmek isteyen ve Cemil'in mızrabını geleneklere aykırı bulan Dr. Suphi Ezgi gibi, amansız bir münekkit, onun kemençesini hayatında dinlediği en iyi yay olarak tavsif etmiştir. Esasen Cemil son yıllarda tamamen kemençeye düşmüş, tanburu adeta ihmal etmiştir (Celal, t.y.)

4.Son Dönem Edebiyat ve sanatında Tanbûrî Cemil Bey'in eserleri ve kendisi ile ilgili Yazılan Eserler, Şiirler, Romanlar, Makaleler, Plak Çalışmaları

Cemil hakkında yazılan şiirler, yazılar, romanlar, makaleler, yapılan plak çalışmaları önemli malumatlar vermektedir. Kendi yapmış olduğu çalışmalar arasında iki basılmamış roman tercümesi dışında Cemil Bey, bir mûsikî lügati veya ansiklopedisi (Kamus-ı Mûsikî) ve bir kemençe metodu yazmaya başlamış, fakat bitirmek değil, belirli bir mesafe dahi alamamıştır. "Rehber-i Mûsikî" adlı Türk Mûsikîsi bilgisinden bahseden eseri üç defa basılmıştır. Süryani Kutmanizade kardeşlerin En Küçüğü Şamlı İskender tarafından İstanbul'da 1901 yılında ve 80 büyük sayfa olan bu eserin ikinci baskısı 1924 yılında Mes'ud Cemil tarafından yaptırılmıştır. Üçüncü baskısı 1993 yılında M. Hakan Cevher tarafından çeviriyazım ve yorum şeklinde tekrar yayınlanmıştır. Tanbûrî Cemil Bey'in otuz yaşından evvel yazdığı bu eser daha zamanında tenkitlere hedef olmakla ve bugün bilgilerimiz yanında son derece

mütevazı kalmakla beraber, birtakım değerler taşımaya devam etmektedir. Bu kitap Türk Mûsikîsini, Batı mûsikîsi sistemiyle yan yana anlatmaya ve eski sanatımızın edvar kitapları dışında, modern anlamda açıklamasını yapmaya çalışan ilk eserdir (Rit, 1967, s. 6).

Tanbûrî Cemil Bey'in taksimleri dışında kalan besteleri, külliyat halinde iki defa basılmıştır. İlki İstanbul'da 1919 yılında 24 sayfa, Kemal Emin Bara neşri, Onnik Zaduryan yayını olarak ince nota ile uzunlamasına yazılmıştır. İkincisi İstanbul'da 1928 yılında, Mes'ud Cemil neşri Şamlı İskender yayını, kırk büyük sayfadır. Perakende olarak bilhassa saz eserleri pek çok basıldığı gibi, pek çok antolojiye de girmiştir (Öztuna, 1990, s. 180). Ayrıca Rehber-i Mûsikî, Tanbûrî Cemil Bey'in yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarında Albert Lavignac, Découdre, Fétiche ve Antoine François Marmontel'in müzik teorisi kitaplarını çevirdiği ve iki müzik arasındaki sistem farklarını karşılaştırmalı olarak anlatan, Türk Müziği'nin ilk bilimsel nazariyat kitabı olarak da bilinmektedir (Tanrıkorur, 1966, s. 103).

5.Tanbûrî Cemil'in Hayatı-Mesud Cemil

Oğlu Mes'ud Cemil, "Tanbûrî Cemil'in Hayatı" isimli bir kitap yazmıştır. İlmi bir incelemeden daha ziyâde edebi bir biyografi olan bu kitap ilk olarak gazetede yayınlanmış (Vakit, İstanbul, 22.4.1946, no:10.150) sonra bazı değişiklikler ve ilavelerle kitap halinde basılmıştır. Bu kitap ilk 1947 yılında Sakarya Matbaasında basılmıştır. İkinci 2002 yılında, üçüncü 2012 yılında, dördüncü baskısı 2016 yılında Kubbealtı Neşriyatından yapılmıştır. Tanbûrî Cemil Bey'in hayatı hakkında bu kadar geniş bilgi içeren başka kitap yoktur (Öztuna, 1990, s. 181). Bu eserde Cemil Bey'in tüm yaşam öyküsü yazılmış, Cemil Bey hakkında yazılan şiirler, mektuplar ve Cemil Bey ile ilgili yapılan çalışmalarında bir bibliyografyası çıkartılmıştır. Cemil Beyle alakalı araştırmalar için kaynak olabilecek nitelikte bir eserdir.

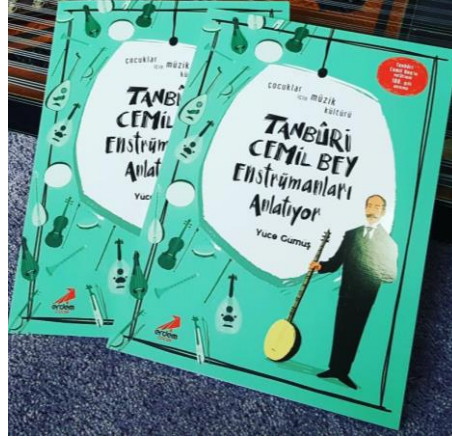
6.Tanbûrî Cemil Bey-Cemil'in Gizli Konserleri

Çocuklar için biyografik öyküler dizisinden olarak Serhat Aytan tarafından “Tanbûrî Cemil Bey-Cemil'in Gizli Konserleri” adıyla bir eser 2015 yılında Pan Yayıncılıktan yayınlanmıştır. Eserde Cemil'in yaşamını içeren tarihsel süreç çocukların ilgisini çekecek tarzda Saadet Ceylan tarafından resimlerle öykü haline getirilmiştir.

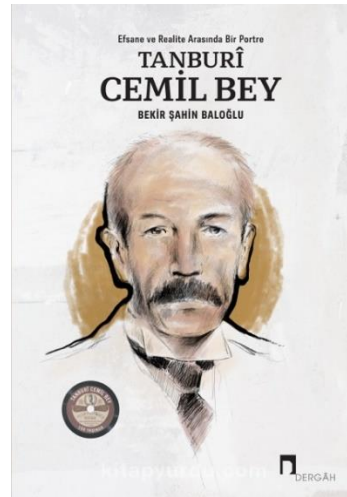
7.Tanbûrî Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor

Çocuklar için müzik kültürünün geliştirilmesi amacıyla Yüce Gümüş tarafından da “Tanbûrî Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor” adıyla vefatının 100.yılı anısına Erdem Çocuk Yayınları tarafından 2016 yılında yayınlanmıştır. Bu eser içeriğinde müzik enstrümanları Tanbûrî Cemil Bey tarafından çizimlerle çocuklara anlatılıyor ve tanıtımı yapılıyor. Çocukların Türk mûsikî kültürünü sevmeleri bakımından bu eserler önem arz etmektedir.

8.Efsane ve Realite Arasında Bir Portre Tanbûrî Cemil Bey

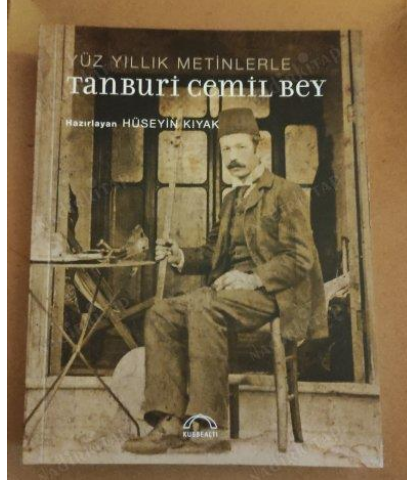
Bekir Şahin Balođlu tarafından kaleme alınan ve 2022 yılında “Efsane ve Realite Arasında Bir Portre Tanbûrî Cemil Bey” adlı eser Dergah Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Bu eserin amacı Cemil Bey’in müziğinin nasıl yapıldığından daha ziyâde hangi sosyolojik şartlar altında yapıldığı ve sanatçının böylesi bir icraya yönelme sebeplerini anlamaktır. Eser içerisinde döneminin sosyokültürel atmosferinin ötesinde Cemil Bey’in, sanatın belli bir zaman ve toplumsal düzen içinde ölçülemeyen sınırsızlığına yaptığı atıfları anlamak adına kullandığı bazı müzikal unsurların analizlerine de yer verilmiştir.

9.Yüzyıllık Metinlerle Tanbûrî Cemil Bey

2021 yılında basılan bu eser Hüseyin Kıyak tarafından derlenmiştir. Kubbealtı Neşriyat Yayınları arasında çıkan kitap, bir devrin kapanıp yeni bir devrin başladığı bir zaman aralığında sanatı ve kişiliğiyle çevresini büyüleyen Tanbûri Cemil'i daha yakından tanımak isteyenler için bir hazine değerindedir. Meraklıları, aynı zamanda güçlü bir kalem sâhibi de olan Tanbûri

Cemil'in gazetelerde yayımlanan makalelerini bu kitapta yer almaktadır. Tanbûrî Cemil'in, dönemin mûsikî dünyasını yansıtan, eleştiri ve önerilerini içeren makalelerinin yansıra, ses getiren bu yazıların başlattığı polemige cevap niteliğinde yazılan diğere önemli makaleler de kitapta yer almaktadır.

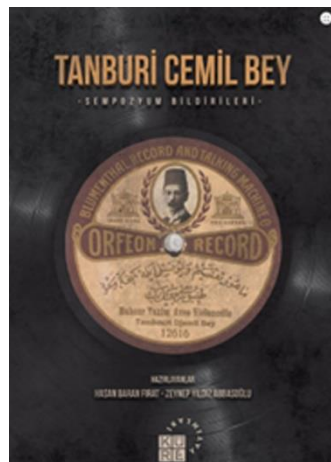
10.Tanbûrî Cemil Bey'in Peşrev Besteleme Tekniğı

Angelika Sieglin tarafından yayınlanan bu eser 2021 yılında kaleme alınmış, Albaraka Yayınları tarafından da basılmıştır. Türkiye'deki müzikoloji çalışmaları, yakın geçmişle kıyaslanmayacak kadar gelişmiş ve büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla birlikte bu kitap, müzikolojinin Türkiye'de henüz yeterince gelişmediğı 70'li yıllara aittir. XIX. asrın büyük Türk müziğı icracısı ve bestecisi Tanbûrî Cemil Bey hakkındaki bu eserin, bugüne kadar Türkçeye kazandırılmamış olması kanaatimizce büyük bir eksiklikler. Eser, Tanbûrî Cemil Bey'in peşrev bestecisi olarak tanımlanması meselesine melodik analizlerle verilen ilk akademik cevaptır. Yazar Angelika Sieglin'in sadece bir araştırmacı değil, konser piyanisti derecesinde bir müzisyen olması ise eseri bir uzmanlık metni hâline dönüştürmüştür. Türk müzikoloji camiasına yeni bir soluk getirecek nitelikte bir eserdir.

11.Tanbûrî Cemil Bey Sempozyum Bildirileri

2017 yılında Hasan Baran Fırat adına yayınlanan bu kitap Küre Yayınları tarafından yayınlanmış akademik bir eserdir. Tanbûrî Cemil Bey Sempozyumu, vefatının 100. yılı münasebetiyle üç kurum tarafından ortaklaşa düzenlemiştir. Eser “Tanbûrî Cemil Bey” sempozyumundaki on üç bildiriye bir araya getirirken, zihinlerdeki bu sisli Cemil Bey imgesini de bir nebze daha belirginleştirmeye gayret etmektedir. Şüphesiz, bir yüzyıla sığmayan bu usta icracı hakkında söylenen her söz, ardındaki efsane bulutu içinde kaybolursa dahi onu anlamak için gösterilecek her çaba bugünü anlamaya ve geleceğimize ışık tutmaya devam edecektir. Bu çalışma, Cemil Bey’i yaşadığı çağın koşulları içinde kavramaya ve bugünün deforme edici dürbününden değil bizzat yaşadığı dönemin sosyal koşullarının ve müzik icralarının gözlüğünden bakmaya bir nebze kapı aralar. Çünkü ancak o zaman Cemil Bey adının tam anlamıyla hakkını verebilecektir.

12.Romanlarda Tanbûrî Cemil Bey

Ateş Denizi – Beşir Ayvazoğlu

Beşir Ayvazoğlu tarafından kaleme alınan bu eserin ilk baskısı 2013 yılında yapılmıştır. Bu eser Tanbûrî Cemil Bey ile ilgili yazılmış olan edebi eser türünde önemli bir yere sahiptir. Eserde birçok bilinen bilginin arka planındaki gerçekleşen olaylar anlatılmakta ve Tanbûrî Cemil Bey'in hayatına dair önemli bilgiler verilmektedir. Eserin yazılmasına sebep olan gizemli bir hikâye ile giriş yapılmakta ve okuyucuyu bu gizemli hikâye ile romanın içerisine çekmekte. Eserin girişinde yazılış hikâyesi ile ilgili şöyle bir bilgi verilmektedir:

“O gün biraz tembellik etmiş, büroya öğleden sonra gitmişim; çalışma masamdaki darmadağınık kitap, dergi ve dosya yığınlarının üzerinde büyük bir paket duruyordu. Sekreterim bu paketi bir saat önce yaşlı bir beyefendinin getirdiğini, biraz bekledikten sonra kısa bir mektup yazıp paketi bu mektupla birlikte bana vermesini sıkı sıkı tembih ettikten sonra yine uğrayacağını söyleyerek telefon ve adres bırakmadan gittiğini söyledi.”(Ayvazoğlu, 2013, s. 1).

Tanbûrî Cemil ile ilgili bu eserin içeriğini belirleyen bilgilerin bu paketin içerisindeki belgelerden oluştuğunu Ayvazoğlu eserinde bu şekilde belirtmiştir. Beşir Ayvazoğlu, romanın yazılış hikâyesini oluşturan bu alıntı içerisinde bırakılan paketin üzerine yazılan notu şu şekilde aktarmakta;

“İsmimin yazılı olduğu beyaz zarfı açtım; içinden aynı el yazısıyla yazılmış, “Muhterem Beyefendi”, hitabıyla başlayan, “Yaşlı bir hayranınız” imzalı kısa bir mektup çıktı ...meçhul zat, pakette çok sevdiği ve hürmet ettiği bir akrabasının yıllar önce kendisine emanet ettiği evrakın bulunduğunu belirtti”(Ayvazoğlu, 2013, s. 1) gelen evrakın kaynağı buydu.

Evrakı getiren kişi bu evrakı Ayvazoğlu'na neden bu evrakı getirdiğini de şöyle açıklamıştı:

“Geçenlerde Tanbûrî Cemil Bey merhumun mezarı hakkında makalenizi okuyunca, bu evrakı size teslim edersem vazifemi bihakkın ifa etmiş olacağım kanaatine vardım.”(Ayvazoğlu, 2013, s. 1).

Ayvazoğlu bu belgelerin kendisine ulaşmasını Tanbûrî Cemil Bey'in kayıp mezarı ile ilgili yazmış olduğu yazıya bağlamaktadır. Eserde ilginç bir de bilgi verilmekte Tanbûrî Cemil'in oğlu Mesud Cemil'in babasının mezarını ziyaret etmeyi yıllar sonra onun hayatını yazmaya karar verince akıl edebilen hayırsız bir evlat olduğu yazılı bulunmaktadır. Tanbûrî Cemil Bey'in mezarının Merkez Efendi mezarlığına gömüldüğü bilinmesine rağmen kayıp

olması bu cümle ile anlam kazanmaktadır. Oğlunun bile yıllarca babasının mezarına gitmemesi ilginçtir (Ayvazoğlu, 2013, s. 2).

Kitaba ilham kaynağı olan torbadan çıkan belgelerin Galip Tahiroğlu evrakı olduğu, içeriğinin birer formalık otuz civarında defter, eski mecmualar, gazete kupürleri, bir miktar mektup, nota mecmuaları olduğu yazılıdır (Ayvazoğlu, 2013, s. 2). Kitabın adının belirlenmesinde de bu belgeler içerisinde yer alan “Ateş Denizinde Üç Gün” adlı bir roman müsveddesi etkili olmuştur. Bu serin adı Romanın beşinci hikâyesinin Şeyh Galip’in Hüsn-ü Aşk’ından alınma “Ateş Denizi” başlığından doğmuştur (Ayvazoğlu, 2013, s. 9).

Tanbûrî Cemil Bey ile ilgili en önemli anekdotları Ateş Denizi’nde Beşir Ayvazoğlu Leyla Hikmet Hanım’ın yazmış olduğu defterlerden aktarmakta. Leyla Hikmet hanımın tanbur dersleri almasına karar verilince, ağabeyi Sulhi Bey kendisine zarif bir defter armağan ederek bu derslerin bütün aşamalarını yazmasını istemiş. Deftere ilk not 21 Mart 315 (2 Nisan 1899) tarihinde düşülmüş ve Leyla Hanım, Tanbûrî-i Şehir Cemil Bey’in kendisinin muallimi olacağını yazmıştır (Ayvazoğlu, 2013, s. 90).

Ateş Denizi’nde dikkat çeken bir bilgide Cemil Bey’in Mevleviliğe duyduğu ilgidir. Öncelikli olarak şöyle bir bağlantı kurarak Ateş Denizi’nde yer alan bilgileri almak istiyoruz. Tanbûrî Cemil Bey oğlu Mesud Cemil’in ya marangozluk, kunduracılık, saraçlık gibi el emeğine dayanan mesleklerden birini edinip ekmeğini alın teriyle kazanan ve yatağına yatar

yatmaz rahatça uyuyuveren basit ve “mesut” bir insan olmasını istemiş yahut dergâh-ı Mevlâna da çileye soyunarak iç huzuruna ermiş bir derviş olarak yetişmesini istemiş (Ayvazoğlu, 2013, s.137)

Cemil Bey kendi içinde aradığı huzurun bir yansıması olarak kendi oğluna bir yaşam tarzı oluşturmaya çalışmıştır. Sade bir hayat tarzı sürmesi ya da bir derviş olmasını istemesi çekmiş olduğu sıkıntıları ve iç dünyasındaki çalkantılara bir ayna niteliği taşımaktadır. Kendisinin Mevlevilik ile ilgili yaşamış olduklarına bu alıntıyı yaptıktan sonra bakarsak daha anlamlı gelir. Mevlevî dergâhları Cemil Bey’in birazcık huzur bulduğu mekânlarımış; fırsat buldukça kendinden kaçmak için Yenikapı, Bahariye yahut Galata Mevlevihane’sine giderek mukabele dinler, şeyh efendilerle sohbet edermiş. Bir gün iki arkadaşı ile kalkıp Bahariye Mevlevihane’sine gitmiş, Neyzen Aziz Dede’nin de katıldığı son derece parlak bir Rast Faslı dinlemiş. Türk mûsikîsi tarihinin en büyük neyzenlerden biri olan Aziz Dede, bir ara ancak ilahi sıfatıyla tarif edilebilecek bir taksime başlayınca kendinden geçen Cemil Bey, taksim bittikten sonra kalkıp bu şişman ve sevimli neyzenin elini hürmetle öpmüş. Burada Mevleviliğe olan ilgisi bizi çok önemli bir bilgiye götürmektedir. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde çok rağbet gören fakat nedense uzun zamandır icra edilmeyen Ferahfeza, Suzidilara ve Şedaraban gibi makamlarda yapılmış fasılları yeni peşrevler ve semailer besteleyerek tamamlayıp canlandırmıştır (Ayvazoğlu, 2013, s. 138). O Mevlevihanelerde ne kadar huzur duyarsa duysun ne başına sikke ne sırtına tennure geçirmek, ne de Mutrib’da yer almak istiyordu. Onun içinde her an patlamaya hazır bir yanardağ vardı. Teslimiyet değil, tepeden tırnağa isyandı Cemil Bey! O bu tabloda sadece bir dinleyici idi.

Dehanın Sesi – Lütfiye Aydın

Tanbûrî Cemil Bey hakkında biyografik olarak yazılmış olan romanlardan birisi de Dehanın Sesi isimli Lütfiye Aydın tarafından kaleme alınan eserdir. Eserin yazılmasında en önemli etken kişiler Lütfiye Aydın'ın babası ve Mesud Cemil'in "Babam alkolikti" cümlesi olmuştur. Lütfiye Aydın romanı yazmasına sebep olan babası ile ilgili olan hikâyeyi kitabında aktarmaktadır:

"Babamın anlattığına göre, adı Cemil Bey olan bir tanbur sanatçısı, öylesine erişilmez bir ustaymış ki, ölümünden sonra sol elini kesip mumyalatarak, müzeye koymuşlar. Hangi müze, nasıl bir mumya, niçin sol el'sorularının karşılığı yoktu. Öyleymiş işte, o kadar... Yıllar sonra çok eski plaklardan çok cızırtılı bir-iki icrasını dinleyince, büyülediğim o yapıtların özelliklerini yeterince kavrayamasam da söz konusu "büyük mızrap" bu kez de başka türlü takılmıştı aklıma. Müzisyen değildim ama müzikten iyi anlayanlar, o virtüözün çalışına Hakk'ın bir sırrı'diyordu çünkü (Aydın, 2016, s. 371).

Romanın yazılmasındaki ikinci etken olan Mesud Cemil'in söylediği "Babam alkolikti" cümlesi ile ilgili de şunları söylemekte: *"Bu kitap, Mes'ud Cemil Bey kitabında açıkça Babam alkolikti"demese, belki de hiç yazılmayacaktı"*(Aydın, 2016, s. 374).

Lütfiye Aydın, Deha'nın Sesini yazarken faydalandığı kaynaklar hakkında şu bilgileri vermektedir:

Bu süreçte elbette pek çok kaynağa başvurdum. Öncelikle Mes'ud Cemil'in kitabı çok önemliydi. Ayrıca Cevdet Kudret'in Abdülhamid Döneminde Sansür, Reşad Ekrem Koçu'nun Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Dr. Nazmi Özalp'in iki ciltten oluşan Türk Müsîkîsi Tarihi, Mehmet Aydın'ın Ne Yazıyor Bu Kadınlar, Mustafa Rona'nın 50 Yıllık Türk Müsîkîsi, Onur Akdoğu'nun Udi Nevres Bey, Çağatay Uluçay'ın Harem, yine Çağatay Uluçay'ın Padişahların Kadınları ve Kızları kitapları yanında Behçet Necatigil'in Edebiyatımızda İsimler sözlüğünden yararlandım. Ayrıca yıllardır arşivlediğim dergi ve gazete yazılarına da sıkça başvurdum.

Dehanın Sesi'nde en çok faydalanılan temel kaynak Mesud Cemil'in babasını anlattığı "Tanbûrî Cemil'in Hayatı" isimli eser olmuştur. Bu eserden nasıl faydalandığı konusunda bilgi veren Lütfiye Aydın;

Ayrıca uzun zaman arayıp bulamadığım biyografisi de elimin altındaydı artık. Buna karşın, Mes'ud Cemil'in 1947 yılında kaleme aldığı, hani babasının yaşamını -zaaflarıyla birlikte- çekinmeksizin anlatan kitabın varlığını, hatta nerdeyse daha önce bu konuda bütün öğrendiklerimi unutarak, bir anlamda dersimi yeni baştan çalışarak, apayrı bir kurguyla,

yeniden yazmak istedim. Öyle de yaptım.”(Aydın, 2016, s. 372). ifadeleri ile romana Mesud Cemil’in etkisini anlatmaktadır.

Romanda daha önce yazılan edebi eserlere eleştiri de getirilmektedir. Lütfiye Aydın, yapılmış olan çalışmalardan, sıradan yazılan hayat hikâyelerinden farklı olacağı ve doğu/batı müziği tartışmaları eksenine girmeden bir bakış açısı ortaya konacağını romanın yazım yöntemi olarak belirtmektedir. Romanı yazarken karşılaştığı sıkıntılarda yok değildir. En önemli sıkıntısı bir kadın olarak Tanbûrî Cemil Bey’i ve yaşadıklarını nasıl anlatacağı idi? Bu konuda Aydın şunları söylemektedir:

Ayrıca ülkemizin ilk folklor araştırmacılarından olmasının yanında, Lutier de (saz yapımcısı) olan bu zarif İstanbul beyefendisi, doğrusu zaman zaman elimi kolumu da bağlamadı değil. Çünkü 19. yüzyıl İstanbul'unun ruhunu kavrayabilmek bile apayrı bir zor (unlu)luktu. Dahası, bir kadın olarak, Tanbûrî Cemil Bey'in erkeklere özgü dünyasını, yani istemeyerek de olsa eşine verdiği acıları anlatmak, daha açık bir söylemle sanatçının özel yaşamına burnumu sokmak da apayrı bir çekince nedeniydi. Bütün bunlara karşın, kimi zaman meraklı bir araştırmacı duygusuyla, bütün şaşırtıcı bilgilerle bulguları karşılaştırarak, kurgulayarak, canlandırarak, eleştirerek, överek, arada yererek kimi zaman da kızarak -hatta bunca çelişkiden saçımı başımı yolacak hallere gelerek-yazdım... Bir yerden sonra, Cemil Bey'in kimi çılginca duygularını içimde duyumsamaya başladığım kaygısına kapılıyor, öyle zamanlarda çok ürküyordum (Aydın, 2016, s. 373).

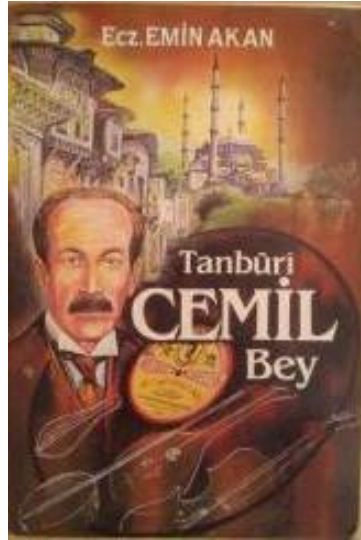

Tanbûrî Cemil Bey-Emin Akan

Parmaklar,

O mızrap, Nağmeler tane tane,
Sirtolar, / Semailer,
Peşrevler hane hane.
Hepsi bahane Cemil;
İcrayı tebdil,
Tanbûru temsile
Gelmiştir cihane

Emin Akan'ın ifadelerinde emsalsiz Türk Mûsikîsi harikası Türk büyüğü olarak gördüğü Tanbûrî Cemil Beyin yaşam öyküsünü anlattığı bu eser, az sayıda kaleme alınan edebi eserlerden birisidir. Emin Akan, Cemil Bey'i Tanrının belli maksatlarla yarattığı varlıklardan birisi olarak görmektedir ve şu sözlerle ifade etmektedir: “Normal ölçülere sığmayan hasletlerle, meziyetlerle donattığı; doyurduğu bu varlıkları, zaman sürecinin sonsuzluğunda asırlarla ifadesini bulan aralıklarla, belki de bir kereye has olmak üzere, sanki kudretinin timsali olarak dünyaya gönderir”. “Tanbûrî Cemil Bey” adlı bu romanda oğlu Mesud Cemil ‘in babası hakkında yazmış olduğu eseri referans alarak kaleme alınan edebi eserlerdendir.

13.Şiirlerde Tanbûrî Cemil Bey

Yahya Kemal ve Tanbûrî Cemil Bey

Klasik Türk Mûsikîsinin, daha doğrusu sanat mûsikîmizin hayranı ve aşığı olan Yahya Kemal, Tanbûrî Cemil zamanına gençliğinde yetişmiş ve onu oralarda büyük bir zevkle dinlemiştir. Yahya Kemal Cemil Bey'e olan hayranlığını “Cemil Bey'in Tanbur'u Orphée'nin

sazına benzer” sözleriyle dile getirmiştir. Yahya Kemal “Bilirsiniz halk arasında onun da tanburunun sapına bülbül kondurduğuna dair efsaneler uydurulmuştur. Ama bana sorarsanız o tıpkı Orphée’nin sevgilisi Eurydice’yi ölümler diyarından çekip alması gibi, mucizevi sazıyla mûsikîmizi yok olmanın eşiğinde yakalamış ve yepyeni ruh üflemiştir.” sözleri ile Cemil Bey’e bakış açısını farklı bir şekilde ifade etmiştir (Ayvazoğlu, 2013, s. 330). Cemil Bey bahsi açıldığı zaman Yahya Kemal her şeyi bir kenara bırakır, dakikalarca ondan bahseder, anlatır anlatır ve sonunda içini çekerek, Polonya’da sefir bulunduğu sırada hasretler içinde onun için yazdığı “Tanbûrî Cemil’in Ruhuna Gazel” ve “Kar” şiirini okur sözlerini şu iki mısra ile bitirirdi: (Ediboğlu, 1962, s. 151).

Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta

Tanbûrî Cemil Bey çalıyor eski plakta (Sönmez, 1969, s. 7).

Yahya Kemal ile Tanbûrî Cemil Bey’in tanışma hikâyesi Ateş Denizi’nde Ayvazoğlu’nun kaleminden anlatılmaktadır (Ayvazoğlu, 2013, s. 328).

Tanbûrî Cemil’in Rûhuna Gazel-Yahya Kemal

Bezm-i Cemşîd’de devran ki kadehler döner
Şevk şeb-ta-beseher raks-ı mükerrerle döner

Tutuşur meş’ale-î dille meraya-yı huzûz
Hüsn-ü Aşk ortada bin mâh, bin ahterle döner

Cümle ervah-ı makamât açılır arşa kadar
Rast, Mahur ile Uşşak, Muhayyerle döner

Kurulur pâ-y-i tarab yerden o dem kim, melekût
Yere gökten süzülür halka-i şehberle döner

Her gelen rind kanar zevkle bu mecliste Kemal,
Canib-î rahmete son çektiği sagarle döner (Cemil, 2016, s. 31).

Varşova’da karlı, hüzünlü bir havada Klasik Batı Müziği’nin güzel bir örneği yerine Tanbûrî Cemil Bey’i dinliyor ve o müzikle hem Avrupa’dan hem de yaşadığı çağdan uzaklaşıyordu. Böylece Tanbûrî Cemil Bey de eski zamanlardan kalma bir sanatçı olarak geçmişe özlemin simgesi haline geliyordu (Celal, t.y.).

Yahya Kemal'den Cemil Bey'e Kar Mûsikîleri Şiiri

Yahya Kemal, çok sonra, bir defa daha, Varşova'dayken, kasvetli ve uzun bir kış gecesinden kurtulmuş, yine o seslerin açtığı kapıdan memleketine İstanbul'a, Kanlıca Koyu'na dönmüştü. Yahya Kemal bu şiiri nasıl yazdığını, hangi ilhamla kaleme aldığını şöyle anlatmaktadır.

“1927 tarihinde Varşova elçiliğim sırasında çok karlı ve kasvetli bir günün akşamıydı. Can sıkıntısından çatlayacaktım, derken civarda Türk vatandaşı olan bir Ermeni'nin lokantası aklıma geldi ve derhal oraya gittim. Sahibi beni memnurlukla karşıladı ve hemen sofrayı hazırlattı. Oturdum ve dalmışım. Bir de baktım büfenin yanında bir plak sesi, hem de Cemil Bey'in bir eseri, derhal ferahlayarak aşağıdaki ilk beyti söyledim. Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta Tanbûrî Cemil Bey çalıyor eski plakta (Sönmez, 1969, s. 6).

Cemil Bey'in tutkulu hayranlarından Yahya Kemal şu dizeleri kaleme almış:

Kar Mûsikîleri

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu
Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu...
Bir kuytu manastırda dualar gibi gamlı
Yüzlerce ağızdan koro halinde devamlı
Bir Erganun ahengi yayılmakta derinden
Duydumsa da zevk almadım Slav kederinden...
Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta
Tanbûrî Cemil Bey çalıyor eski plakta...
Birdenbire Mes'ud um işitmek hevesiyle
Gönlüm doldu İstanbul'un en özlü sesiyle.
Sandım ki uzaklaştı yağan kar ve karanlık
Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık.

Yahya Kemal'in Cemil Bey'e olan hayranlığını yakın dönem sanatçıları da dile getirmiştir. Necdet Yaşar, Yahya Kemal'in “O bir dâhidir, eğer o dahi değilse, kim dâhidir.” dediğini de aktarıyor. Münir Nurettin Selçuk'un da üstada hayranlığını her zaman ifade ettiği biliniyor (Celal, t.y.).

Nazım Hikmet ve Şiirlerinde Tanbûrî Cemil Bey

Nâzım Hikmet Türk Müziği'nin efsanevi isimlerinden biri olan ve hayata 1916'da henüz 43 yaşındayken veda eden büyük bir üstadın hatırasına, Tanbûrî Cemil Bey'e yazmış olduğu az bilinen bir şiirini de eklemek istiyoruz. Nazım'ın geleneksel kurallar içerisinde yazdığı ilk

dönem üslubunun örneği olan “Cemil Ölürken” isimli şiir Alemdar Gazetesi'nde 21 Kasım1920 günü yayınlanmıştı. Çocukluk yıllarını paşa dedesinin konağında geçiren şairin konaktaki gramofondan yükselen Cemil'in nağmelerinden ziyadesiyle etkilendiği mısralarından belli oluyordu ve Nazım şiiri Cemil Bey'in oğluna, arkadaşı Mesud Cemil'e ithaf etmişti (Bardakçı, 2001).

Nazım Hikmet, 1920 yılında Apollon Sinemasında Teşrin-i Sani'nin 19. Cuma Günü saat 15.00'da hanımefendilere, cumartesi gecesi saat 21.00'da umuma tertip edilen Tanbûrî Cemil Bey Konserinde Tahirbuseliği takip eden Hicaz Faslı'nın ardından sahneye çıkarak o gece için yazdığı “Cemil Ölürken” şiirini okudu (Ayvazoğlu, 2013, s. 242). Bu şiir konserden iki gün sonra Alemdar gazetesinde neşredilmiştir (Ayvazoğlu, 2013, s. 243).

Cemil Ölürken – Nazım Hikmet

Elâ gözleri dalgın, geniş alını sararmış,
Bir san'atkâr hastadır, Cemil hasta yatıyor
Odayı bir mâtemin görünmez rengi sarmış,
Başında duranların kalbi yorgun atıyor.
İnce parmaklarını ıslattı gözyaşları
Odanın sükûnunda hıçkırıklar inledi
Hastanın yavaş yavaş çatılarak kaşları,
Sanki derinden gelen bir sadâyı dinledi.
Mukaddes elemi andı bir kere daha;
Uzak serviliklere çevirerek yüzünü
Âh! Ey gâfil fanîler îmân edin Allh'a!
Bir ilâhî rûhun da geldi işte son günü...
Çok kudretli oluyor bir dehânın gurûbu
Ecel! Onun yanına sen de el bağlayıp gir!...
Nefesle titreyen fânîlerden değil bu,
Ölmeyen bir san'atkâr ölüm döşeğindedir.
Gökler geri alıyor yeryüzünden sesini
Şimdi geniş alnında ebedin gölgesi var!
Başında ağlayanlar, sonuncu bestesini
Ağır ağır kapanan gözlerinden duydular!...

Fazıl Ahmet Aytaç ve Şiirlerinde Cemil Bey

Fecri Ati Edebiyat topluluğu üyesi şair Fazıl Ahmet Aykaç (1887-1967) o büyük sanatkâr için şu beyitlerle duygularını dile getirmiş. Aşağıda yer alan şiir farklı kaynaklarda farklılıklar arz etmektedir. Cevad Memduh Altar, Mûsikî Mecmuasının Temmuz 1963 tarihli 185. Sayısında “1908 Meşrutiyetinde Chopin ve Tanbûri Cemil Bey” başlıklı yazısının sonunda aşağıdaki şekli ile vermiştir (Altar, 1965, s. 100).

Cemil Bey'i anarken
Nâmın bugün üfler gibidir duygulu bir ney
Ey yâdı da bir beste olan içli Cemil Bey!

Her nağmesi sezgiyle örülmüş, en ilâhî
Bir kârın içinden yere inmiş yüce dahî (Cemil, 2016, s. 226).

Aynı şiir Tanbûrî Cemil Bey'in oğlu Mes'ud Cemil'in kaleme aldığı Uğur Derman'ın neşre hazırladığı Kubbealtı Neşriyat tarafından Ocak 2016 tarihinde yayınlanan “Mes'ud Cemil - Tanbûrî Cemil'in Hayatı”¹ isimli eserin 225.sayfasında da aşağıdaki şekli ile yer almıştır.

Vermiş gibisin âleme sen nağmeden aylar
Peşrev dereler, şarkı havuzlar ve saraylar!

Bir ırmak olup çünkü bütün sesleri ruhun
Koşmuş senin ummânına her gün daha coşkun!

Her türlü necâbet sana mülhem, sana fitrî,
Elbette kucaklar seni Ukbâ'daki Itrî...(Aykaç, 1952, s. 106-107).

1948

Hattat Hüseyin Hâşim Bey'in Rubailerinde Tanbûrî Cemil Bey

Şair ve Hattat Hüseyin Hâşim Beyin (1861-1920) Tanbûrî Cemil Bey hakkındaki rubaileri

Üstâd-ı şehîr, muhterem Tanbûrî Cemil Bey'in irtihâline yazılan rubailerdir:
Ey şâir-i dil-saz-ı cemîlü'l-âsâr,
Nağmen ediyordu sırr-ı aşkı ızhar.

¹ Bu eserin ilk baskısı 1947, ikinci baskısı Aralık 2002, üçüncü Baskısı Ocak 2012 ve dördüncü baskısı Ocak 2016 yılında yapılmıştır. Tanbûrî Cemil'in Hayatı önce 1946 yılında Vakıf Gazetesinde tefrika edilmiş; gördüğü alaka üzerine 1947 yılında kitap halinde yayımlanmıştır.

Eylerdi bize o ruh-perver mızrab,
Elhan ile bîhurûf nazm iş'ar.

Suzişli karar verdin, eyvah, Cemil!
Bitdi o neva-yı şevk, bîgâh, Cemil
Tanbur sukûta vardı; giryân oluyor,
Feryâd ediyor şu sine, billâh, Cemil!

Mızrâb-ı ecel, ah, ey üst-d-ı gınâ!
Sâz-ı tenini etdi halel-yâb-ı fenâ.
Eyvâh, o nevây-ı şevk bitdi, bilsen,
Dünyada ne gam şimdi ne gam oldu bana!

Tanbur gibi ah ederim, sinem çâk,
Giryân oluyor benimle arzu eflâk.
Bir nâdiretü'd-dehr cemîlü't-tab'ı,
Eyvâh, eritdi negam-ı âteşnâk.

Eyvâh, Cemil' e vurdu mızrâb-ı âdem,
Sûz-i dili bir vech ile târîf edemem.
Feryâd ediyor hüzn ile sâz-ı sînem,
Her ses, geliyor kalbe nevâ-yı mâtem.

Ey hulku cemil, kâr-ı tab'ı Ecmel,
Âvâze-i lerzedâr-ı sâzı ekmel.
Bitdi o safâ-fezâ tanîn-i tanbur,
Biz başlıyoruz enine, âhenge bedel.

Etdikçe temevvüc, o ilahî Elhân,
Billah, tenimde ruh olurdu lerzân.
Bir nâdire-i fitrat idi âh, Cemil,
Bir öyle vücûdu görmez artık bu cihân.

Ey fırka-i erbâb-ı gınaya ser-tâc,
Nağmenle ederdik gamı dilden ihrâc.
Âğuşuna geldikçe o tanbur, Cemil!
Gaşy eyler idi, ruhu sürûd-ı mevvac.

Ruhumdan o âheng-i Fürûzân çıkmaz,
Dilden o terennümât, bir ân çıkmaz.
Vicdânıma nakşolup da kâr etdi bana,
Can çıksa da gönlümden o elhân çıkmaz.

Samih Rifat ve Tanbûrî Cemil Bey

Orhan Veli ve Melih Cevdet Anday ile beraber, Garip akımının kurucularından Oktay Rifat'ın babası Samih Rifat (1874-1932) 27 Teşrinievvel 1917 tarihli Edebiyat-ı Umûmîye Mecmuasında bir mersiye yazmıştır: (Akçay, 1995, s. 12).

Mersiye

-Tanbûrî Cemil merhum için-

Bir İlâhî meâl bahş etdin
Kâinatın figan-ı mübhemine
Ağlayıp geldin, ağlayıp gıtdin
Hılkatın hüzn ü girye âlemine

Bir mükedder nazarla yüksekden
Bakıyordun hayât-ı sâfileye.
Girmedin ey necîb dâhî ! Sen.
Maraz-i levs olan haileye.

Beşerin çirkin ihtirâsatı
Sana vermişdi bir derin nefret.
Tab'ının en muannid ifratı
O teneffürde müncelîydi.

Evet...

San'atin devr-i iftirakında
Kalamazdın hayâta minnetdâr.
Onu tavrınla etdin istihkâr...

Şimdi âsudesin mezârında...

Yaşamak sence bir tenezzüldü,
Ölmeden gülmek istemek züldü.
Nâsiyen öldüğün zaman güldü,
Ey sefâlet şehidi san'atkâr!

Bir gecen yok civâr-ı kabirden,
Dümdüz olmuş sığındığın medfen...
“Heykelin nerde, heykelin?” derken,
İşte karşımda bulduğum şu mezâr!

Bizde bazen heyâkil-î tebcîl
Ölülerden kalan çukurlardır.
Unutulmak, bu bir değerli delil,
Ki fazilet onunla anlaşılır...

Bilmiyorlardı kadr-i san'atini
Vatanın sen bir ihtiyâciydin
Bilmedik, sormadık felâketini
Geçdi mihetle ömr-i muztaribin

Benzemez en acıklı mersiyeler
O senin ellerinle ağlamana...
Gel de sen hissinin lisânını ver
Şu teessür ve acz içinde bana...

Musıkî sen de aşk u ilhâmın
Başka bir tavr-ı îtilâsıydı.
Negamâtın, bu ömr-i nâkâmın
Bir tesellîsi, bir duasıydı

Benzemez en acıklı mersiyeler

Rûhunun bir enîn-i mülhemine.
Gel de sen hissinin lisânını ver
Kalbimin girye-î demâdemine

Çünkü ey dâhi-î hüner-perver!
Benzemez en acıklı mersiyeler
Ne senin kendi sûziş-î gamına,
Ne senin ellerinle ağlamana,
Belki şâyân olurdu mâtemine;
Kendi tanburun ağlasaydı sana!

Samih Rif'at (1874-1932)

27 Teşrinievvel 1917

Edebiyat-ı Umûmiye Mecmûası: 8-32

14. Mektuplarda Tanbûrî Cemil Bey

Şeyh Şuaettin Efendinin küçük kızı Samiye Cahit Morkaya eli muşamba fenerli bir uşağın refakatinde, annesi ve hemşiresiyle beraber birkaç sene Tanbûrî cemil Bey'in derslerine devam etti. Samiye hanım kemençede hocasının üslubunu, o zamana kadar başka kimseye müyesser olmamış bir başarı ile benimsedikten sonra, geçirdiği bir kaza sonucunda Cemil Bey'in ses güneşinden bir altın ışık gibi parmaklarında taşıdığı sanatını bırakmaya, avucunun içine aldığı sihirli kaynaktan kendisini de bütün memleketi de mahrum etmeye mecbur kalmıştır. Önce sanatını kaybettiğimiz Cemil Bey'in son talebesi Morkaya 2 Haziran 1972 yılında hayatını kaybetti (Morkaya, 1972, s. 10).

Samiye Cahid Morkayanın Mektubu:

19.2.1962

Muhterem Mes'ud Cemil Bey

İki gün evvel dostlarımdan biri, radyoda benden takdirle bahsettiğinizi anlattı. Bu hususa ait radyoda bir konuşma yapacağınızı daha evvel de bana söylemiş ve ben de: "Babamın kızı ve Cemil Bey'in talebesi olmakla iftihar ederim" demiştim. Hocama ait hatıralarımı buraya sığdırmağa imkân yok. Uzun seneler var ki, görüşemedik, fırsat da olmadı. Nazik alâkanız beni heyecanlandırdığı için bu uzun mektubu yazdım. Sohbetinizi, burada bulunamadığım için dinleyemedim, müteessirim. Çok eski dostluğumuz ve babamın, sizleri de içine alan maziye ait hatıralarını, naklettiği zaman bir masal gibi dinlediğime şimdi yanıyorum. Mamafih bunun

arasında hafızamda kalanları kısaca yazıyorum: Tanbûrî Ali Efendi, talebesi olan babama iki tanbur hediye etmiş. Manevî hatırası büyük olan bu sazlardan birini Cemil Bey çok; beğenmiş. Hocamın meftunu olan babam, bu hatıranın bir üstad olan bir dâhiye geçmesine çok mutlu olmuş ve bu suretle de sanat severliğini gösteren babama, tarafımdan kocaman bir aferin...

Diğer üstada gelince: Bizim peder bey, kemençeci Vasil hakkında da şöyle buyurmuştu: "Hâl ü tavrı kaba, kalın ve çirkin o parmaklardaki maharet, mûsikî bilgisi, yüksek zevki ve şâyân-ı hayret o istifdâd, yapısıyla tez teşkil ediyordu".

Biz bu yaman ustanın ne olduğunu sonradan öğrendik ama tarih bize o sesi işittiremedi. Ne yazık!..

Gelelim bana: Bir gün mektepten beni aldıldılar. Eve geldiğim zaman, babam, sâz odasında bir misafirle konuşuyordu. İçeri girmem emir buyruldu, girdim. Köşede solgun yüzlü, düşünceli bir zât oturuyordu. Babam: "En küçük kızım" diye beni tanıttı. Doğrusu bu misafirden hiç hoşlanmamıştım. Elini öpmediğim için bir de azar işittim. Korku belâsı, gidip elini öptüm. Yanına oturdum, biraz okşadı ve çenemden tutup yüzüne doğru başımı kaldırdı. Gözlerimin içine şöyle bir baktı. Galiba istidadımı şavulluyordu. Konuşmağa başladık. Herhâlde, ben gelmeden evvel, babam benden kendisine biraz malûmat vermiş olmalı ki; pervasızlığımı, patavatsızlığımı hoş karşılıyordu. Sordu:

Ey küçük, söyle bakalım, adın ne?

Sâmiye.

Derslerine çalışıyor musun?

Evet.

Mektebi seviyor musun?

Peki, şurada asılı sazlardan hangisini seviyorsun?

Kemanı.

Bundan sonra yanında duran kadife torbadan sedef işlemeli bir kemence çıkardı. Kendine has akordunu yaptı. Çalınan parça ne idi bilmiyorum ama babam da tanburla kendisine refakat etti. Kemençenin o esrarlı sesi, ruhumda "atomla mücehhez" bir inkılâp yaptı. Yanında oturuyor ve hiç gözlerimi ayırmadan parmaklarına bakıyordum. Bidayetden nefret ettiğim o solgun, gamlı yüze sonra nasıl bağlandığımı anlatmak mümkün değildir. Bir ara kemençeyi bana verdi. Tırnaklarımın tellere nasıl temas edeceğini gösterdi. Tırnaklarımı tellerin arasından kaçtı. Kemence kucağımdan düştü. Ben kızardım; o sarardı. İkinci tecrübeye her iki tarafın yüzü güldü. Nihayet küçük bir kemence yapılmasına karar verildi. Ben ele, bir daha kemanla meşgul olmayacağıma söz verdim. Pek memnun oldu. Benim küçük keman da ortadan kayboldu.

Ne ise, kendi arzusu ve babanım korkusuyla derslere devam etmeğe başladım. Gayrimuayyen zamanlarda gelir ve:

- Haydi, bakalım, verdiğim derse çalıştın mı? Al bakalım kemeçeyi. çal!..diye sertçe emirler vermeğe başladı. Ara sıra ıska geçtiğim için bir gün yakalandım. Babamın huzurunda bana:

- Yemin ederim, benden daha iyi çalacak. Fakat tembel olmasa...

Sırf hevesimi kırmamak gayesiyle söylenmiş bu nazik iltifat, beni hiç bir zaman tatmin edemedi. İstidadımın normal bile geçmediğine emin olduğum içindir ki, hakkımdaki takdir-kâr sözlerinizi 'mübalağa' diye vasıflandırdım. Hoş görünüz. Bundan sonraki ders günleri bazen sizin evde, bazen bizde devam ediyordu. Avare oluşum, kaprislerim yüzünden sırasına göre tekdir ve bazen da okşanmak suretiyle, beni, 'kemence' denilen o güç saza alıştırmak için merhumun çok sıkıntı çektiğini zannederim. Genç bir çağda beni kendine bağlamış, kulağında onun konuştuğu kemeçenin sesi; hayalimde o solgun, hüznü yüz ve o sazın sihirli feryadı ile uyuyup öyle uyanmağa başlamıştım. Hassas insan bunu anlamıştı. Bana tembel deyişi, çok dokunmuştu. Bütün varlığımla bu saza sarılmıştım. Babama uçurulan takdir haberlerini öğreniyordum.

Hocam, bir gün bana muhayyer makamında bir şarkı yazdı." İmzasını taşıyan bu şarkı, şayet yanmadıysa yedimde mahfuzdur. "Evvelâ ben çalacağım, dikkat edeceksin; gelecek derste seni imtihan edeceğim" dedi. Öbür tarafını bilmiyorum, çünkü bayılmışım. Kendime geldiğim zaman, o dâhinin nasıl ağladığını tahayyül ederek, şu satırları yazarken bile gönlüm o günü yaşıyormuş gibi hüznü...

Evet, ben böyle emsalsiz bir sanatkârın talebesi olmakla müftehirim. Yalnız, o sazın da onunla beraber öldüğüne inanmış bir talebesi... Seneler geçti. Yeni bir aşk heyecanıyla yanıyordum. Bu da 'şoförlük' ve 'sürat'... Sürat'in tehlikesini idrak etmekle beraber, neye mâl olursa olsun, bunda "tembel" olmamağa kararlı idim. Mutlak muvaffak olmak hevesiyle çırpınıyordum. Gerçi bugün Türkiye'nin 'otomobil sürat şampiyonu' olmak şerefine malikim. İlle ve lâkin bizim kol gitti, gider..."*

Cerrahpaşa Hastanesi'nde yatıyorum. Hâlim yaman... Aynı has-tahânedede Üdf Nevres Bey'in de yattığını ve kanserden mustarip olduğunu haber aldım. Büyük bir gayretle ve birkaç kişinin yardımı ile kendisini ziyarete gittiğim zaman bana:

-*Recâ ederim git, gözüm görmesin seni...* dedi. Bu karşılaşmadan duyduğum üzüntüyü o da hissetmiş olmalı ki, telâşla:

Koldan ne haber? Ümit var mı? Recâ ederim izahat ver bana... dedi.

Hayır ümit yok. Çünkü bir sinir tutuyor bu kolu... Tamamıyla parçalanmış ve iki sinir kopmuş. Belki de kesecekler. Beni artık bir mucize kurtarabilir... dedim. Uzun bir ömür vaat etmeyen bitkin yüzünde ve mahzun gözlerinde anlaşılmaz bir keder dolaştı. Birdenbire:

- *Benim hastalığım kanser... İlâcı ölüm. Öyle de olmasa bunu sana teklif ederdim: Hemen profesöre git, kendi arzumu kolumu sana vereceğimi söyle. Belki sinirler eklenir, kol kurtulur, dedi. Ayrılırken ağlıyordu. Onu bir daha görmedim. Odama döndüğüm zaman hurde-hâş olmuş kolumun ve göğüs kemiklerimin, yürümekteki sızının beni bir çılgına çevirdiğini biliyor ve ancak beyaz bir hayalin bana yaklaştığını gördükten sonrasını hatırlamıyorum. Büyük kayıpların sanata olan bağlılıklar ve saymakla yetmez yüksek vasıflarından mîrâs, geriye ne kaldı acaba? İşte muhterem dostum, biz böyle bir üniversitenin talebesiyiz. Nezaketinize tekrar teşekkürler eder-, Hanımefendi'den hürmetlerimin, sizden de selâmlarımın kabulünü recâ ederim efendim.*

Sâmiye Câhid Morkaya

15.Bestelerde ve Güftelerde Tanbûrî Cemil Bey

Cinuçen Tanrıkorur Yahya Kemal tarafından Cemil Bey'e ithafen yazmış olduğu Kar Mûsikîleri şiirini bestelemiştir. Güftesini bu şiirden aldığı Hicaz Fantezi eseri Cinuçen Tanrıkorur Türk Mûsikîsine kazandırmıştır.

Tasvir-i Efkâr gazetesinde “Tanbûrî Cemil Bey merhumun hâbgâh-ı ebedisine tevdiî” başlığını taşıyan içine Cemil Bey'in kendi eliyle yazıp imzaladığı bir şarkı güftesinin yer aldığı bir gazete haberi vardır. Bu güftenin sözleri şöyledir:

Hep	saye-i	vaslında	gönül	şad	olacakken
Kindir	ayıran	ah	efendim	seni	benden?
Yıllarca	bu	hicrana	tehammül	edemem	ben
Kindir...					

Ben	yerde,	sen	eflakde	bir	hüsn-i	münevver
Mümkün	mü	yetişsin	sana	mümkün	mü	bu eller
Lakin	yine	gönlüm	seni	ister,	seni	bekler
Kindir...						

Cemil

16. Tanbûrî Cemil Bey'in Plak Çalışmaları

Tanbûrî Cemil Bey'in icralarından oluşan plakları ilk defa Orfeon Record firması tarafından Fransızca-Türkçe olarak Tanbûrî Cemil Bey Plakları kataloğu olarak neşredilmiştir. Bu katalog Cemil Bey'in ölümünden hemen sonra 1916 yılında yayınlanmıştır.

İçerisinde bulunduğumuz 2016 yılı Cemil Bey'in vefatının 100. yıldönümü... Bu sebeple bu yıl içerisinde Cemil Bey'le ilgili birçok proje (cd, konser, kitap vs.) yapılmıştır. Bunlardan biri Tanbûrî Cemil Bey plağı... Öz Müzik tarafından yayınlanan plağın içeriği, ciddi anlamda Klâsik Türk Müziği'yle uğraşan hemen herkesin neredeyse ezbere bildiği Cemil Bey icralarının bazılarında oluşuyor. Kısaca repertuar bilindik. Ancak bu plağın farklı tarafı elimizdeki kayıtlardan çok daha temiz oluşu (Kaynarca, t.y.)

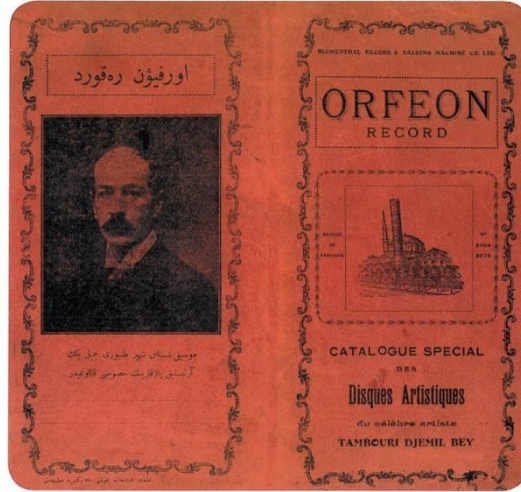
Tanbûrî Cemil Bey, 40 yaşlarındayken bir yandan geçim zorluğu nedeniyle diğer yandan dostu Ş. Dikmenışık'ın ısrarıyla Blumenthal kardeşlerin Orfeon firmasına tanbur, kemençe, lavta, yaylı tanbur ve viyolonsel gibi sazlarla 84'ü taksim, 41'i eşlikli saz eseri, 20'si gazel eşliği türlerinde olmak üzere 78 devirli 145 plak yaptı. Sonradan Columbia'nın da mümessili olan Blumenthal'ler "Regent" etiketiyle yeniden birkaç Cemil Bey plağı çıkardılar ve İstanbul Konservatuarı arşivine özel plaklar yaptılar. Bunların her biri de başlı başına birer, tanbur, kemençe, lavta ve viyolonsel konçertosu niteliğindedir. Bu plâklardaki tanburla yaptığı Şedaraban, Suzidil, Nihavent, Nişaburek, Müstear, kemençeyle yaptığı Evcara, Sultaniyegâh, Acemaşiran, Hüseyinî, viyolonselle yaptığı Hüseyinî ve Muhayyer, lavtayla yaptığı Kürdilihicazkâr ve Uşşak, yaylı tanburla yaptığı Yegâh ve Ferahfeza taksimleri halâ zevkle dinlenir ve saz sanatçılarınca örnek eserler olarak meşk edilir (Çavdaroğlu, t.y.).

Cemil Bey bu plakları pek de isteyerek yapmamıştır. Orfeon firmasından ilk defa teklif gittiğinde Cemil Bey hiç düşünmeden reddetmiştir (Ayvazoğlu, 2013, s. 158). Fakat daha sonra razı olmuştur. Blumenthal Biraderler, cemil Bey'in kapısını ilk defa Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra çalmış ve epeyce yüksek bir ücret (bugünün yaklaşık 20 bin doları) mukabilinde anlaşmışlar. Hatta para bir bankaya depozit edilmiş. Ne var ki, ruhundan süzülerek sazına yansıttığı taksimlerinin çarşıda pazarda herkes tarafından dinleniyor olması onu rahatsız etmiş. Cemil Bey bu işten alacağı paraya çok ihtiyacı olmasına rağmen, ertesi gün Orfeon firmasının bürosuna giderek çalamayacağını, parayı bankadan geri çekebileceğini söyleyip gitmiş. Firma sahipleri çok şaşırılmış ve üzölmüşler. Fakat birkaç sene sonra yakın arkadaşlarından Ş. Dikmenşik onu ikna etmiştir (Ayvazoğlu, 2013, s. 161).

Hatta plak firmasıyla yaptığı anlaşmadan ertesi gün vazgeçmiştir. Ziraat mühendisi olan dostunun ısrarlarıyla sonradan kabul etmiştir. Blumenthal kardeşlerden aktarılan bilgilere göre Cemil Bey, tüm sazlarını toplayıp stüdyoya gider, saatlerce bir sazı çalar, bırakır, diğerini çalmış. O gün hangi sazla bütünleşebileceğini hissederse onunla kayda girermiş. Bazı günler hepsini çaldıktan sonra kayda girmeyeceğini söyler, sazlarını toplayıp evine geri dönermiş. Blumenthal kardeşler de onun kayıt gününde odada sevdiği yiyecek ve içecekleri hazır bulundurur, Cemil Bey tabiri caizse "havaya girdiği" anda kaydı başlatırlarmış (Kaynarca, t.y.)

Tanbûrî Cemil Bey döneminin en üretken isimlerindendir. İyi bir tesadüfle fonografin ve gramofonun yaygınlaştığı bir dönemde eserlerini icra etmiş ve bunlar yüzlerce taş plağa kaydedilmiştir. Bu denli çok kayıt yapabilmiş olmasının da ününe, çok dinlenmesine bağlı olduğu muhtemeldir. Cemil Bey, Türk Mûsikî tarihinin en büyük tanbur virtüözlerindendir. Aynı zamanda herhangi bir enstrümanı kısa bir zaman sonra çalabilmesi ile de meşhurdur. Tanbur, lavta, kemençe, ud ve viyolonselî aynı ustalıkla çalabiliyordu. Yapmış olduğu plak kayıtlarında bu çalgıları kullanmıştır (Celal, t.y.)

"Musikîşinas-ı şehîr Tanburi Cemil Bey'in artistik plaklarının hususi kataloğudur."
"This is a catalog of the artistic records of the famous musician Tanburi Cemil Bey."
Galata Şişhane Yokuşu, Feniks Matbaası

Tanbûrî Cemil Bey'in taş plağa yaptığı kayıtlar, CD olarak en son İBB Kültür A.Ş.'nin yayımladığı "Tanbûrî Cemil Bey hazinesi". İTÜ Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı öğretim üyesi Mehmet Bitmez 'in 35 yıllık arşiv taramaları ile derlediği taş plak kayıtları 10 CD'ye aktarılmıştır. CD'lerle birlikte 72 sayfalık bir kitapçıkla Tanbûrî Cemil Bey'in yaşam öyküsü ve sanatı anlatılıyor.

Sonuç

Tanbûrî Cemil Bey, Kısa sayılabilecek ömrünün sonunda mûsikîmize, sanat hayatımıza miras niteliğinde birçok eser bırakmıştır. Adı sonsuza dek yaşayacak olan bu değerli tanbur ve kemençe, viyolonsel virtüözü son dönem edebiyatında birçok makale, roman, beste, güfte ve dergi içerisinde yer almıştır. Tanbûrî Cemil Bey, birçok enstrümanı çalma bakımından ustadır. Çok sayıda bestesi ve taş plak kayıtları vardır. Yaylı tanburu icat etmiştir. Birçok eser bestelemiş, bazı güfteler yazmıştır. Sanatı hayatının her anında yaşayan ve yaşatan bir mûsikîşinas olan Cemil Bey Türk Müziğine temel taşı niteliğinde bir şahsiyet olmuştur. Cemil Bey ile ilgili en çok makale tarzında yazı Mûsikî Mecmualarında yer almıştır. Roman

niteliğinde sadece üç tane eser kaleme alınmış, bu eserlerde oğlu Mesud Cemil tarafından yazılan Tanbûrî Cemil'in hayatı isimli kitabı kaynak olarak kullanmışlardır. Edebi anlamda çok fazla araştırma çalışması yapılmadığı kanaatindeyiz. Bu alanda Tanbûrî Cemil'i son Dönem Edebiyatında inceleyen tek çalışmanın bu çalışma olduğunu düşünüyoruz. Ulaştığımız birçok belge Tanbûrî Cemil Bey'in hayat hikâyesini anlatan bir niteliğe sahiptir. Sonuç olarak bu çalışmamız sayesinde Tanbûrî Cemil Bey için yazılmış edebi eser niteliği taşıyan roman, şiir, vb. çalışmalar bir araya getirilmiştir.

Kaynaklar

- Ak, A. Ş. (2009). *Türk Musikisi Tarihi*. Akçağ.
- Akçay, İ. (1993). Musiki Tarihimizden Belgeler: Orfeon Rekord, Musikişinas-ı Şehir Tanburî Cemil Bey'in Artistik Plaklarının Kataloğudur. *Musiki Mecmuası*, 440, 27-30.
- Akçay, İ. (1995). Musiki Tarihimizden Belgeler Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası Numro 8-(39) 27 Teşrin-i Evvel 191. *Musiki Mecmuası*, 451, 12-13.
- Altar, C. M. (1965). 1908 Meşrutiyetinde Chopin ve Tanburi Cemil Bey. *Musiki Mecmuası*, 185, 100-101.
- Alvan, T., & Alvan, M. H. (2016). *Saz ve söz meclisi: "şiir ve musikî medeniyetimiz."* Şule Yayınları.
- Aydın, L. (2016). Dehanın Sesi. *İstanbul: Remzi Kitabevi*.
- Aykaç, F. A. (1952). *İkinci sis*. Sinan Matbaası.
- Ayvazoğlu, B. (2013). *Ateş denizi: Roman*. Kapı Yayınları.
- Bara, K. E. (1956). Musiki ve Edebiyat. *Musiki Mecmuası*, 103, 264.
- Bardakçı, M. (2001, Şubat 18). *Murat Bardakçı: İşte, Nazım Hikmet'in sansürlenmiş şarkıları*.
<https://www.hurriyet.com.tr/murat-bardakci-iste-nazim-hikmet-in-sansurlenen-sarkilari-39227167>
- Celal, M. (t.y.). *Tanburi Cemil Bey hazinesi keşfediliyor*. Geliş tarihi 06 Eylül 2023, gönderen <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/metin-celal/tanburi-cemil-bey-hazinesi-kesfediliyor-599959>
- Cemil, M. (2016). *Tanbûrî Cemil'in Hayâtı* (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı). Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Çavdaroğlu, S. Z. (t.y.). Türk Musikisinde Ölümsüz Bir Virtüöz: Tanburî Cemil Bey. *Musiki Dergisi*. Geliş tarihi 06 Eylül 2023, gönderen <http://www.musikidergisi.net/?p=1337>
- Çorlu, A. (1964). Musikinin Tarih ve Edebiyatı. *Musiki Mecmuası*, 192, 346-348.
- Ediboğlu, B. S. (1962). *Ünlü Türk Bestekârları*. Ak Kitabevi.

- Kaynarca, B. (t.y.). *Tanbûrî Cemil Bey*. Geliş tarihi 06 Eylül 2023, gönderen <http://muzik.stereomecmuasi.com/2016/01/tanburi-cemil-bey.html>
- Kemal, İ. M. (1958). *Hoş Sadâ: Son Asır Türk Musikişinasları*. Maarif Yayınları.
- Morkaya, S. C. (1972). Tanburi Cemil'in Göz Yaşları. *Musiki Mecmuası*, 272, 10-11.
- Özcan, N. (1993). Cemil Bey, Tanbûrî. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 326-327). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk mûsikîsi ansiklopedisi* (C. 1). Kültür Bakanlığı.
- Rit, H. (1967, Temmuz 27). *Ölümünün 51.Yıldönümünde Tanburi Cemil Bey*. 6.
- Rona, M. (1970). *20. yüzyıl Türk musıkisi: Bestekarları ve besteleri güftelerile*. Türkiye Yayınevi.
- Sönmez, A. (1969). Tanburi Cemil Bey. *Musiki Mecmuası*, 249, 5-7.
- Tanrıkorur, C. (1966a). Ölümünün Ellinci Yıl Dönümünde Tanburi Cemil Bey. *Musiki Mecmuası*, 220, 102-104.
- Tanrıkorur, C. (1966b). Tanburi Cemil Bey. *Musiki Mecmuası*, 220, 102-104.
- Ulunay, R. C. (1967, Ağustos 3). *Takvimden Bir Yaprak: Tanburi Cemil Merhum*.
- Yücel, H. A. (1950, Şubat 7). Pazartesi Konuşmaları: Tanbûrî Cemil Bey. *Ulus Gazetesi*, 2.